

Pillanatképek ^[1]

Távíratok jelentések Nógrád megyéből 1918 őszén

„Csehek előrenyomulásának késleltetése végett Rózsashegy környékén vasúti sínek felszedettek. Vasúti közlekedés szakadatlan fenntartása az ország legfontosabb érdeke lévén a megrongált vasúti sínek hatóságilag sürgősen helyrehozandók, és további rongálások minden rendelkezésre álló erővel megakadályozandók. Forgalmi akadályok ide és a magyar szállítóvezetőnek Budapestre táviratilag bejelentendők.”

Bevezetés

1918 őszre a szomszéd népek többségénél az önálló nemzetállamok megalakulásának ünnepe. Az Osztrák-Magyar Monarchiától elszakadva Magyarország ekkor szintén függetlenné vált, államformája pedig - rövid időre - köztársaság lett, de a háborút követő és az ország területének kétharmadát elszakító trianoni békét megelőző zűrzavaros hónapok emlékei nem keltenek jó érzést, sőt, ez a korszak nem túl „népszerű” a történészek körében sem.

Az emberek hétköznapi életére nyomasztóan hatottak a frontról érkező rossz hírek, az áru- és az élelmiszerhiány, a hazatérő katonák megoldatlan sorsa, a spanyolnátha járvány, s mindez egy kifosztott országban, a közelgő télben, a fenyegető vereség tudatával. Mindeközben az ipari termelés pedig nem állhatott le, főleg úgy, hogy számos bányaterület idegen megszállás alatt állt.

Ekkorra mind a politikusok, mind a lakosság döntő többsége már elutasította a további harcot, a Habsburgok háborús politikáját. 1918. október végén - még *IV. Károly* király hozzájárulásával - *Károlyi Mihály* gróf vezetésével megalakult a *Magyar Nemzeti Tanács*, de a bizonytalanságot mutatta, hogy a helyi nemzeti tanácsoktól kértek véleményt az ország új államformájáról. A köztársaságot az egyöntetű támogatás után, november 16-án kiáltották ki.

Az alábbi közzétett táviratok erről a zűrzavaros időszakról adnak képet, egészen pontosan mindarról, ahogy ezt Nógrád vármegyében úgymond „kicsiben” megélték. A hétköznapi élet számos nehézsége éppúgy megjelenik benne, mint a politika gyors változásai. Így például olvashatunk helyi zavargásokról, amikor a lakosság katonai raktárakat vagy vonatokat kifosztva próbált tüzelőhöz, élelmiszerhez, ruhához jutni, vagy tábori kórházi jelentést az ágyak számáról, ahol spanyolnáthás katonák százait próbáltak ápolni/gyógyítani. De láthatjuk a nagypolitika helyi lecsapódásait is a különböző nemzeti tanácsok megalakulásáról, azok működésének problémáiról.

A katonák sorsa szintén jól nyomon követhető. Sokan hazatérve nem találják helyüket, megélhetésüket, ezért miután lelkesedve feltűzték a híres sapkarózsát, bűncselekményekbe keverednek, vagy épp ruházatuk megtartásával próbálnak nehéz helyzetükön segíteni, még többen pedig le sem szerelhetnek.

A táviratokat olvasva megelevenednek a tankönyvek, tanulmányok leírásai, érthetővé, emberi léptékűvé válnak a száraz politikai események.

Az alábbi dokumentumokat egy forráskiadvány előkészítése során fedeztük fel. A kötet 2007-ben jelent meg a *Salgótarjáni események, 1918-1919* címmel, amelynek anyagát Cs. *Sebestyén Kálmán* kollégámmal válogattuk, majd ő rendezte fejezetekbe, és írt rövid ismertetőket a fejezetek elé. Az anyaggyűjtés munkálatai során találkoztam az alábbi közölt táviratokkal is, de helyhiány miatt nem tudtuk megjelentetni a gyűjteményben.

A táviratok a Magyar Országos Levéltárban található a hajdani Párttörténeti Intézetből visszakerült anyagok között: egyrészt a *nemzeti tanácsok beszámolóit* a helyi állapotokról, másrészt a *csendőrség és a katonaság jelentései feljebbvalóiknak*.

A táviratok fejlécében a címzés olvasható, végül aláírás és dátum zárja a szöveget, amelyet a mai magyar helyesírással és központosással közöltem, időként helyt adva a régies írásmódnak (pl. cz) a korjelző elem okán.

Források

1.

Nemzeti Tanács
Budapest

Balassagyarmat város polgárságának mai napon tartott népgyűlése hazafias lelkesedéssel és szabadságszerető szívének egész melegével köszönti a Magyar Nemzeti Tanácsot és annak vezérét, Károlyi Mihályt.

A népgyűlés Balassagyarmat város nemzeti tanácsa megalakítását örömmel üdvözi, és lelkesedéssel vesz tudomást arról, hogy az itt állomásozó katonaság, az összes állami vármegye és községi hatóságok a Nemzeti tanács rendelkezéseinek magukat alávetették.

A nemzeti tanács Balassagyarmat város népe nevében átvette a közhatalom minden ágának legfőbb intézését, és ezzel proklamálta a népuralmat, amely Magyarországot boldogabb, szabadabb jövőjét van hivatva megteremteni.

Dr. Somló József,
a balassagyarmati Nemzeti Tanács elnöke

1918. november 1.

Jelzet: MOL K 803 (PTI [Párttörténeti Intézet] 606. f. 3. cs. 39. ó. e. 37. d. I. 1. lap).

2.

Csendőrség
Salgótarján

Nemzeti Tanács a hatalmat átvette, hazatérő katonákkal szemben semmiféle megtorló intézkedés nem teendő, legénység és pótcsendőrök sapkarózsáikat, kardbojtaikat vegyék le. Minden különösebb erőhatalmi rendszabály mellőzésével szolgálatukat személy és vagyonbiztonság megoltalmazása érdekében teljesítsék, szolgálat sapkában végzendő.

Magyar Királyi Csendőrpáncsnokság
Losonczi szakasz

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 37. d. I. 70. lap).

3.

Honvéd kerületi parancsnokság
Kassa

Nógrád vármegye területén történő számtalan zavargás és fosztogatás megfékezésére 700 főnyi katonaságra lenne szükség. Ezen karhatalom megérkezéséig Balassagyarmaton a 85. gyalogezred pótzászlóalja meghagyandó lenne.

Alispán
Pecset: Nógrád Vármegyei Alispáni Hivatal

1918. november 7.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 37. d. I. 124. lap).

4.

Katonai Parancsnokság
Kassa

Megtelt ágyak száma: 37 tiszt, 1845 legénység, ezek közül 163 ragálybeteg. Üres ágyak száma 13 tiszt, 1155 legénység részére. Szaporodott: 3 ember, elment 455 ember. Kisegítő kórházakban a megtelt ágyak száma 68, üres 42 ember részére. Üres ágyak: 500 üdülő maláriásnak, 500 malária gyanúsának, 82 maláriásnak, 73 ragályos betegeknek.

Tartalék kórház.
Losonc

1918. november 7.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 37. d. I. 125. lap).

5.

Gácsi járás
Nemzetőrség
Medveczy zászlós

Állítólag cseh bandák az ország belterületén is feltűnnek. Ilyen esetek ide rögtön sürgönyileg jelentendők.

Nemzetőrség ezeket elfogni és lefegyverezni köteles.

Az 1896-1900 évfolyambeli besorozott katonák a járásban összegyűjtendők, és Losoncra csoportosan útra indítandók. Ezeknek jelentkezési kötelezettségét járásban kihirdetni.

Lehoczy alezredes s. k.

1918. november 15.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 229. lap).

6.

Csendőrség
Karcasság út
Szécsény

Csehek előrenyomulásának késleltetése végett Rózsahegy környékén vasúti sínek felszedettek. Vasúti közlekedés szakadatlan fenntartása az ország legfontosabb érdeke lévén a megrongált vasúti sínek hatóságilag sürgősen helyrehozandók, és további rongálások minden rendelkezésre álló erővel megakadályozandók.

Forgalmi akadályok ide és a magyar szállítóvezetőnek Budapestre táviratilag bejelentendők.

Szárnyparancsnokság

1918. november 15.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 235. lap).

7.

15670
Főszolgabíró
Rétság

Romhányi tót nemzeti tanács vett értesítés szerint élelmiszerek kivételét megtiltotta, és kézi poggyászként való szállítást megtagadta, és ennek ellenőrzése végett személyvonatokat átvizsgálják.

Közlekedési miniszter 143 300 rendelete értelmében a nemzeti tanácsok hatósági teendőkre nem lévén jogosultak, felhívom, hogy a tényállást azonnal vizsgálja meg, az eredményhez képest az önhatárral elrendelt élelmiszer-kivételi tilalom megszüntetése és a poggyászvizsgálat mellőzése iránt megfelelő módon intézkedjék, a tényállásról és tett intézkedéseiről esetleg intézkedést gátló körülményről azonnal táviratilag jelentést tegyen.

Alispán
Pecset: Nógrád Megyei Alispáni Hivatal

1918. november 16.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 244. lap).

8.

Kat[onai] Állomásparancsnokságoknak

Állami életünk most lefolyó átalakulási processzusa az ország pénztárainak kellő pénztári jegyekkel idejében való ellátását átmenetileg rövid időre lehetetlenné teszi. Szükséges bankjegyek legalább részben rendelkezésre bocsátása előreláthatólag már csak napok kérdése. Helyzet e hó 15-re valószínűleg javul. Mindezek havidíjasoknak, legénységnek felvilágosításként és megnyugtatósként hazafias érzelmekre apellálva azzal a határozott kijelentéssel közlendők, hogy a magyar állam kötelezettségének minden körülmények között meg fog felelni, senki ne aggódjon, hogy illetményeihez nem fog jutni. Nagy időket élünk, amelyekben a megrázkódtatások és pillanatnyi zavarok el nem kerülhetnek. A kormány mindenkinek hálás lesz, ki e nehézségek leküzdésében támogatja. Helybeli nemzeti tanács, szakszervezetek felkérendők, hogy befolyásukat ily értelemben megnyugtatóan érvényesítsék. Meglévő készletekkel, folytatódó pénzküitalásokkal mindezeknél fogva legtakarékosabban eljárni. Azokat csak elodázható kiadásokra és visszatartandó legénység egészbeni vagy részbeli kielégítésére szabad fordítani. A leszerelő egyének kielégítésére csak ott, hol közeli kiadásokra elegendő fedezet van. A leszerelés folyamán elbocsátottaknak 28315/eln. 1/a rendelet szerint kiadandó igazolvány hátlapjára rávezetendő, hogy az előírt tíznapos zsoldot és élelmezési váltást megkapta, illetve mely összeg nem volt az illetményből kifizetendő, mely összegnek 1918. december 1. utáni kifizetése iránt közigazgatási hatóságokhoz külön utasítás fog kiadni. E záradék a parancsnok és illetékes polgári gazdasági közeg aláírásával és körbélyegzővel megerősítendő. Körbélyegzők a parancsnok által személyesen megőrzendő és csak jelenlétében használható.

Budapest ker. katonai parancsnokság
52556 H. szám

1918. november 16.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 155. lap).

9.

TÁVIRAT

Eln. 23519 sz. Hüm 29560 eln. 1. b. 1918 számú rendeletét sürgős végrehajtás céljából teljhatalmúlag közlöm: Ismételve közzétett felhívások és rendeletek dacára állandóan jelentik, hogy katonák fegyverrel, lőszerrel, teljes felszereléssel érkeznek haza, melyek beszolgáltatását megtagadják, azokat potom áron elvesztegetik, továbbá hogy polgári lakosság katonai raktárakat fosztogat és kincstári javakat eltulajdonít. Miután jelenleg az összes hadianyag népvagyon, hazája ellen vét, aki kincstári javak beszolgáltatását megtagadja és azokat eltulajdonítja.

Elrendelem ennél fogva, hogy hazatérő oly legénységtől, kik náluk lévő kincstári tárgyak beszolgáltatását megtagadja [!], egy-egy darab sapka, zubbony, köpeny, nadrág, egy pár lábbeli, fehérműjűk kivételével összes kincstári cikkek elvételessenek, továbbá, hogy a lakosság újból felhívassék, hogy bármi módon, vagy bármely okból hozzájuk jutott kincstári javakat XI/25-ig a helybeli katonai parancsnokságnál, és hol ilyen nincsen a községi (városi) hatóságnál beszolgáltatassák, kivételt képeznek ezek alól a nemzetőrök, kik egy rendbeli ruhát, felszerelést, fegyverzetüket és lőszerüket addig, míg ezen szolgálatban maradnak, megtarthatják. A fenti határidőig beszolgáltatott kincstári javakra nézve nem kutatandó, hogy miképp kerültek a beszolgáltatókhoz, ennek elteltével azonban házkutatást és azok ellen, akiknél oly kincstári tárgyak találtak, amelyek jogtalanul jutottak birtokukba, törvény teljes szigorának alkalmazását fogom elrendelni. Községi (városi) hatóságok által átvett tárgyak november 25-ike után a legközelebb fekvő kat. Parancsnokságokhoz, intézetekhez szállítandók be, ahol leltári nyilvántartásba veendő, végül minden katonai és polgári hatóságnak kötelességévé teszem, hogy a náluk elhelyezett kincstári tárgyak megőrzéséről biztos módon gondoskodjanak.

Kat. Ker. parancsnokság

1918. november 16.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 156. lap).

10.

Nemzeti Tanács
Budapest

Alsótold község nemzeti tanácsa a köztársasági államformákhoz egyhangú lelkesedéssel csatlakozik.
Alsótold Nemzeti Tanács

1918. november 17.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 247. lap).

11.

Kerületi Parancsnokság Hadbíróháza
Kassa

Államügyességtől tizenegy katona, kik rablás és fosztogatás miatt vannak letartóztatva, állomásparancsnokságnak átadott. Sürgős intézkedést kérünk, embereket Kassára kísértessük, vagy hadbíróháza ide kiszáll.

Magyar Állomásparancsnokság
Balassagyarmat

1918. november 20.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 261. lap)

12.

Nemzeti Tanács
Kassa

Egyházbást községből valamelyik kassai bírósághoz bekísérték Szabó István és 5 társa római bányamunkásokat. A bányatelep összes munkásai megtagadták a munkát, míg társaik haza nem jönnek. Szénterelés érdekében kérjük sürgős intézkedésüket nevezettek szabadlábra helyezése iránt.
Salgótarján nemzeti tanács

1918. november 21.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 270. lap).

13.

Csendőrpáncsnokság
Salgótarján

Egy szolgálatban lévő csendőr-alőrmeister Homokterenyén ittasan lövöldözött, egy egyént lőfegyverrel, egyet karddal megsebesített, ablakokat, ajtókat összezúzott. Lakosság lefegyverezte, Mizserfára kísérte.
Homokterenyei jegyző

1918. november 21.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 2272. lap).

14.

25-ik pótzászlóalj
Lehoczky alezredes
Losonc

Nemzetőrséghez jelentkezett Zimányi Aurél főhadnagy, Ritter József hadnagy és 31 főnyi legénység. Dejtár községhez egy szakasz felállított, Mészáros hadnagy, mint szakaszparancsnok és 60 katona. Benkő Oszkár hadnagy, Érsekvadkert, Nagy Sándor hadnagy, Ipolyvárbó, Szilassy László zászlós Hugyagra, mint szakaszparancsnokok kiküldettek. Kérünk sürgősen 500 teljes felszerelést.

Balassagyarmat

1918. november 22.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 260. lap).

15.

Kerületi parancsnokságnak
Kassa

Hivatkozva a 116 törve eln. elle. számú rendeletre, november huszonkettőtől november huszonnegyig leszerelt tizenhárom tiszt egyezer háromszáz huszonkilenc fő legénység. Visszamaradt 1896-1900-ig terjedő évfolyamból harmincöt tiszt és hatszáz harminc fő legénység. Egyéb évfolyamból harminchárom tiszt és huszonkettő fő legénység.

10. pótzászlóalj 25
Losoncz

1918. november 25.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 300. lap).

16.

Csendőrszakasz
Losoncz

Mizserfabánya és Kisterenye között közlekedő szénszállító vonatot folyó hó huszonnyolcadikán délelőtt kilencz tíz óra közötti időben mintegy 60-70 főnyi tömeg lopási szándékkal megtámadta, a vasúti személyzetet veszélyesen fenyegette, ugyanakkor [a] rendes szolgálatban állott Magyar Károly csendőr, Gyöngyösi János és Kosztolányi Pál kisterenyei őrsbeli pótcsendőrök ott váratlanul megfordultak, és a támadókkal szemben felléptek. A tömeg a járőrrel szemben is támadólag viselkedett, mire a járőr tagjai öt lövést tett, tömeg a lövések után széjjelfutott. Hogy ki és mily mértékben sérült meg, az őrs jelentése szerint eddig megállapítani nem lehetett, hangulat csendes, további intézkedést kérek.

Salgótarjáni csendőrzás
Pollák járásörmester

1918. november 29.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 324. lap).

17.

Országos Propaganda bizottság
Budapest

Nógrád vármegyébe kinevezett Rákóczy István kormánybiztos régi reakciós ember, kinek kinevezése ellen az itteni nemzeti tanács, szociáldemokrata és radikális pártok tiltakoztak. Kinevezése után kijelentette, hogy a nemzeti tanács véleményét meghallgatja ugyan, de úgy fog cselekedni, ahogy akar, emiatt az itteni nemzeti tanács megszüntette vele az érintkezést, működését megszüntette, minek folytán már tegnap a nép megrohanta a katonai raktárt, ott lévő fát és szenet, mintegy 35 000 korona értékben elvitte. A nemzeti tanács működésének megszüntetése miatt a hangulat izgatott, a kormánybiztos a nép előtt gyűlölt régi vármegyei ember, ki lehetetlenné teszi a szociáldemokrata párt és a nemzeti tanács működését, továbbá a propaganda sikerét.

Balassagyarmati Nemzeti Tanács

1918. november 30.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 326. lap).

18.

Csendőrkerület
Pozsony

Folyó hó 2-án Balassagyarmaton a lakosság a polgári őrség által alkalmazott lőfegyverhasználat miatt lázongott, de később némileg lecsillapult. Estefelé a tömeg egy nagykereskedést megtámadott, és azt kifosztotta. Helybeli őrs a nemzetőrséggel a helyszínre kivonult, de maga a nemzetőrség is fosztogatni kezdett. A csendőrzásról közlő Herei Péter járásörmestert lefegyverezte, az üzlet kifosztása után a nép széjjeloszlott. Jelenleg a hangulat nyugodtnak látszik. Emberéletben kár nem esett. Kormánybiztos karhatalom iderendelése iránt intézkedett.

Vlaszaty százados

1918. december 3.

Jelzet: MOL K 803 (PTI 606 f. 3. cs. 39. ó. e. 38. d. III. 351. lap).

Címkék:

[Nemzeti Tanács](#) ^[2]

[Habsburgok](#) ^[3]

[Balassagyarmat](#) ^[4]

Kiadás: 8. évfolyam (2008) 5. szám

Forrás webcím: <https://www.archivnet.hu/hadtortenet/pillanatképek.html>

Hivatkozások

[1] <https://www.archivnet.hu/hadtortenet/pillanatképek.html>

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/nemzeti-tanacs>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/habsburgok>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/balassagyarmat>